

Mezopotámie, Izrael a Egypt

Nejstarší doposud známá literární díla jsou zachována z 26. stol. př. n. l. Jsou psána sumersky na hliněných destičkách klínovým písmem. Jsou mezi nimi mýty, přísloví, bajky, hádanky, žalozpěvy a další typy textů. Nejznámější z těchto památek je Epos o Gilgamešovi – příběh o životě polobožského krále města Uruku¹, který si s bolestí uvědomil svou lidskou smrtelnost poté, co mu zemřel přítel Enkidu, a hledal proti ní lék. Ukázka je ze samého závěru eposu, kdy se po dlouhém putování za nesmrtelností dostal k moudrému Utnapištimovi a jeho ženě.

Gilgamešovo putování za nesmrtelností

Žena jeho praví Utnapištimu² vzdálenému:
„Gilgameš přišel sem znaven a vyčerpán,
co jsi mu dal, dřív než se do země své vrátíš?“

Utnapištim praví Gilgamešovi:
„Gilgameši, tys přišel sem znaven a vyčerpán,
co jsem ti dal, dřív než se do země své vrátíš?
Odhalím ti, Gilgameši, slovo skryté,
o tajemství bohů ti povím.
Je jedna rostlina, má kořen jak trnitý keř,
trn její jak ostružiník tě do ruky bodne,
jestliže rostliny té se zmocníš, nalezneš život.“

Když to Gilgameš uslyšel, otevřel průduch v zemi,
k nohám si přivázal těžké kameny,
stáhly ho do Apsú, sídla boha Ey.
Zmocnil se rostliny, i když ho do rukou bodla,
odřízal těžké kameny z nohou,
moře ho vyvrhlo na břeh.

Gilgameš praví převozníku Uršanabimu:
„Uršanabi, rostlina ta je odměnou
za moji svízele,
skrze ni člověk dosáhne života.
Odnesu ji do Uruku hrazeného,
jíst ji dám starci a sám rostlinu okusím.
Jmenuje se ‚omládí stařeč‘.
Já jístí ji budu a vrátím se do svého mládí.“

Po dvaceti mílích sousto uždibli,
po třiceti mílích si nocleh připravili.
Tu spatřil Gilgameš studnu
s chladivou vodou,
sestoupil k ní, aby se ve vodě umyl.
Ucítil had vůni té rostliny,
potichu vylezl ven a rostlinu odnes;
a když se vracel, svlékl se z kůže.
Tehdy Gilgameš usedl a rozplakal se,
po tváři slzy mu stékaly,
Uršanabiho, převozníka, za ruce uchopil.
„Pro koho, Uršanabi, jsou znaveny mé paže,
pro koho se prolévá mého srdce krev?“

Gilgameš se lvem,
8. stol. př. n. l., Asýrie

Epos
o Gilgamešovi,
tabulka 11:
Příběh povodní
(Britské muzeum
v Londýně)

Část eposu o Gilgamešovi vypráví kapitán Picard v epizodě Darmok seriálu Star Trek. Zjisti, proč ji vypráví, které další starověké dílo se v této epizodě vyskytuje a z jakého důvodu.

- ¹ **Uruk** – sumerské město osídlené už ve 4. tisíciletí př. n. l., na území dnešního Iráku
- ² **Utnapištim** – člověk, který přežil v lodi potopu (jako biblický Noe) a byl povýšen mezi bohy, Gilgameš u něj hledá radu, jak se stát nesmrtelným. Součástí eposu je i Utnapištimovo vyprávění o potopě
- ³ **fundament** – zde základy hradeb

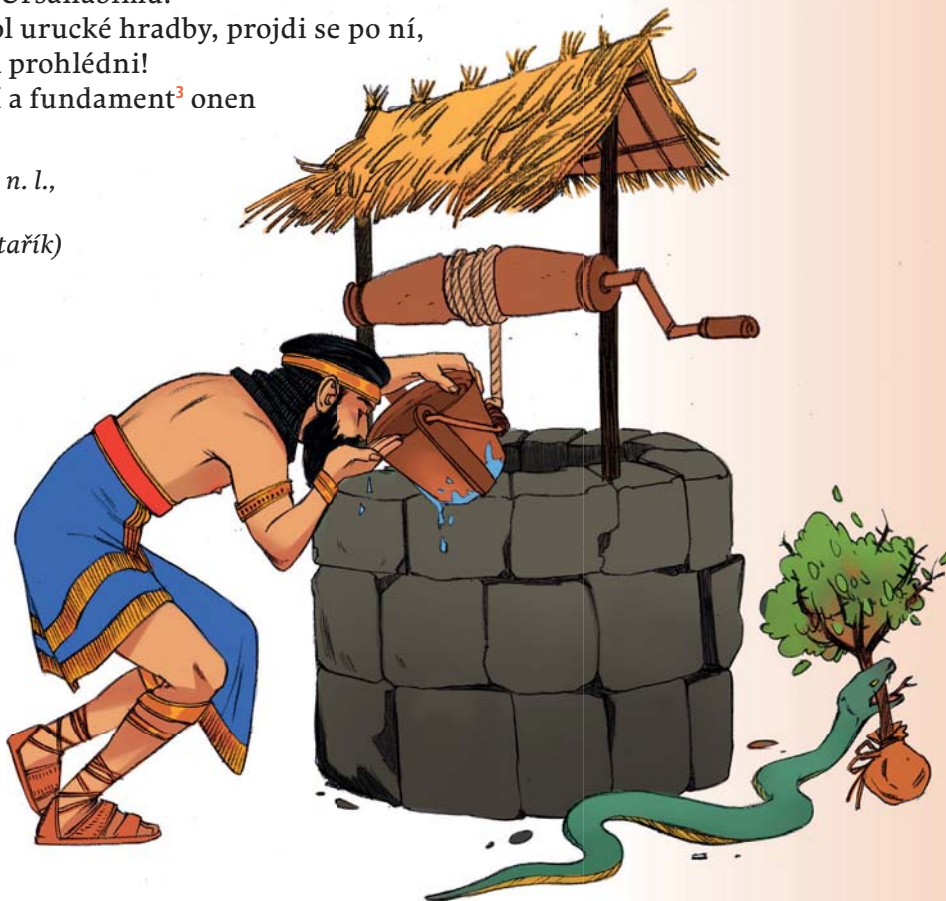

Sobě jsem nic dobrého neučinil,
to zeměplazu jsem dobro prokázal.
Co nyní najít mám, abych se vyznamenal?
Chtěl bych se vrátit a člun u břehu zanechat!“
Po dvaceti mílích sousto uždibli,
po třiceti mílích si nocleh připravili,
až přišli do nitra Uruku hrazeného.

Připomeň si, kdo a kdy
rozluštil klínové písmo.

Gilgameš praví převozníku Uršanabimu:
„Vystup, Uršanabi, na vrchol urucké hradby, projdi se po ní,
prozkoumej základ, cihlu si prohlédni!
Cožpak to cihla pálená není a fundament³ onen
nekladlo mudrců sedm?“

*Epos o Gilgamešovi (asi 1700 př. n. l.,
překlad Jiří Prosecký,
Blahoslav Hruška a Marek Rychtařík)*

Otázky a úkoly

- 1 Uspěl Gilgameš při hledání nesmrtelnosti, nebo ne? Jak to sám prožívá? Udělal nějakou chybu?
- 2 Najdi v textu verše, které se opakují, a vysvětli, čemu slouží jejich opakování.
- 3 Porovnej úlohu hada v tomto textu se stejným motivem v biblickém vyprávění o prvních lidech.
- 4 Na konci příběhu se zmiňují hradby města Uruku, o jejichž vystavění se Gilgameš zasloužil. Proč myslíš, že příběh o hledání nesmrtelnosti končí právě takto? Jak by mohla Gilgamešova slova pokračovat?
- 5 Vyjádři, jaké pocity a prožitky asi měl Gilgameš v různých fázích svého hledání a putování: když žena Utnapištima vyzvala, aby dal Gilgamešovi dárek, když mu Utnapištím popsal rostlinu nesmrtelnosti, když Gilgameš rostlinu našel, utrhł, odnesl, když přišel ke studni, když zjistil, že rostlinu odnesl had, když se dostal k Uruku.
- 6 Objevuje se v první knize *Bible* také motiv smrti a nesmrtelnosti? V čem je jeho zpracování podobné tomu v *Eposu o Gilgamešovi*, případně odlišné?
- 7 Proč je podle tebe hlavním tématem nejstaršího literárního textu právě hledání nesmrtelnosti?

Hledání souvislostí

- Příběh o potopě se kromě *Eposu o Gilgamešovi* vyskytuje i v *Bibli*, je součástí starých řeckých mýtů, setkáváme se s ním i v Indii a jihoamerických bájích. Najdi alespoň dva takové příběhy a porovnej je.

Když je jméno nepřítelem

V italském městě Verona žijí dva na smrt zneprátelené rody – Kapuletové a Montekové. Na plesu se do sebe zamilují Montek Romeo a Julie Kapuletová. Ještě tutéž noc přežije Romeo zeď zahrady Kapuletova domu a vidí, že Julie také nespí – promlouvá oknem do noci.

JULIE: Romeo, Ó Romeo! — proč's Romeo?
Své jméno zapři, otce zřekni se, neb, nechceš-li,
mně lásku přisahej, a nechci dál být Capuletova.

ROMEO: (*stranou*)
Mám dále naslouchat, či, promluvit?

JULIE: Jen jméno tvé mým nepřítelem jest;
ty's jen ty sám a nejsi Montekem.
Co jest to Montek? ruka, ani noha,
ni paž⁴⁹, ni tvář, ni jiná část, jež vlastní
jest člověku. Ó, jiné jméno měj!
Co jest to jméno? To, co růží zvem,
pod jiným jménem sladce vonělo
by zrovna tak. A tak Romeem nezván,
Romeo podržel by veškerou
tu vzácnou dokonalost, kterou má
bez toho jména. – Odlož jméno své,
a za své jméno, jež tvou částí není,
mne vezmi celou.

ROMEO: Za slovo tě беру.
Jen láskou svou mne zvi a na novo
tak budu pokřtěn; od té chvíle dál
Romeo nechci býti nikdy víc.

JULIE: Kdo's ty, jenž nocí zastřen
vtíráš se v mé tajemství?

ROMEO: Dle jména nevím, jak
bych řekl ti, kdo jsem. Své jméno sám,
ó, drahá světice, mám v nenávisti,
neb vím, že tobě nepřítelem jest;
je, kdybych psané měl, bych roztrhal.

JULIE: Sto slov mé ucho ještě nevpilo,
jež prones' jazyk tvůj, a znám ten hlas.
Nejsi Romeo, jeden z Monteků?

ROMEO: Ni to, ni ono, dívka spanilá,
když to, či ono jest ti nemilé.

JULIE: Jak's přišel sem, to pověz mi, a proč?
Zeď zahradní je vysoká a strmá⁵⁰,
a místo samo znamená již smrt,
když uvážíš, kdo jsi, a stihne-li
tě tady někdo z pokrevenců⁵¹ mých.

ROMEO: Na lásky lehkých křídlech přeletěl
jsem tyto zdi; neb hradby kamenné
mez postaviti lásce nemohou.
Seč láska jest, má láska odvahu
též učinit, a tvoji pokrevní⁵²
mi tedy nejsou žádnou překážkou.

JULIE: Z nich spatří-li tě někdo, zavraždí tě.

ROMEO: Ach, v oku tvém jest nebezpečí víc,
než ve dvaceti jejich končířích⁵³;
jen ty se na mne vlídně podívej,
a proti zášti jich jsem obrněn.

JULIE: Pro živý svět bych toho nechtěla,
by spatřili tě zde.

ROMEO: Plášť noci mám,
by ukryl mne před jejich očima;
a jenom jestli ty mne miluješ,
ať najdou mne. Jest lépe, život můj
by jejich nenávistí skončen byl,
než aby smrt se oddalovala
bez lásky tvé.

*William Shakespeare, Romeo a Julie
(1595, přeložil Josef Václav Sládek)*

William Shakespeare (1564–1616) – anglický dramatik, básník a herec, nejslavnější autor divadelních her na světě. Nepatří jen renesanci, ale i manýrismu a baroku. Mezi nejznámější tragédie patří renesanční drama *Romeo a Julie*, manýristický *Hamlet*, barokní *Král Lear* a *Othello*, známými komedii jsou např. *Zkrocení zlé ženy* nebo *Jak se vám líbí*.

Otázky a úkoly

- 1 Části dramatu, kterou jsi právě četl/četla, se říká balkonová scéna. Shrň dvěma větami její obsah.
- 2 Je láska Romea a Julie oboustranná, nebo je někdo z nich zamilován víc?
- 3 Najdi alespoň tři básnické prostředky a pojmenuj je.
- 4 Zjisti, jak příběh pokračuje a jak skončí.
- 5 Jaká filmová zpracování dramatu znáš? Zjisti, zda se v tvém okolí drama právě někde hraje.

Hledání souvislostí

- Děj dvanácti nejznámějších Shakespearových dramát zpracovala Eva Vrchlická (1888–1969) v knize *Z oříšku královny Mab* (1964). Přečti si v této knize jeden příběh a převyprávěj ho spolužákům. Navrhni kostým pro jednu z hlavních postav tohoto dramatu.

Juliin balkon ve Veroně

Stopy Romea a Julie ve Veroně

I když nepatří k největším městům v Itálii, na žebříčku popularity šplhá Verona po těch nejvyšších příčkách. Vděčí za to především Shakespearovu romantickému příběhu o Romeovi a Julii.

Právě díky tomuto dramatu směřují kroky většiny turistů nejprve tam, odkud se podle Williama Shakespeara ozývalo: „Ach Romeo, Romeo! Proč jsi Romeo?“ Juliin kamenný balkon nechalo město vybudovat kvůli turistům zhruba před sto lety; vystupuje však z více než sedm set let starého paláce, který dlouhá léta vlastnila rodina dell Capello⁵⁴. Někteří proto poukazují na podobnost jmen Capello a Kapulet, tedy Juliina příjmení, a říkají, že příběh musel být skutečný.

Náměstíčko pod balkonem je celý den přeplněné, ale vpolední se jakoby zázrakem vyprázdňuje, a Juliina socha tak vynikne v plné kráse. Její prsa jsou vyleštěná tisícovkou doteků a místní rádi vtipkují, že přinášejí štěstí.

Ve Veroně můžete natrefit i na „Juliinu hrobku“, kamenný sarkofág⁵⁵ spočívající v kapucínském⁵⁶ klášteře, jehož počátky se datují do 13. století. Je otázkou, komu hrobka skutečně patří, ale podle tradice se jí neřekne jinak než Tomba dei Giulietta⁵⁷, tedy Juliin hrob. Ve skutečnosti však toto místo upravili až v roce 1937, protože ředitel veronského muzea nechtěl zklamat romantické představy turistů.

Dalším zastavením na „romeojuliovské“ pouti je bazilika San Zeno Maggiore⁵⁸. V sakrální⁵⁹ stavbě pojmenované podle místního světce Zena se totiž měla konat svatba slavných milenců. Obřad měl proběhnout v kryptě, avšak žádné „prokazatelné“ stopy tu dnes nenajdete. Přesto bazilika zůstává součástí takzvaného shakespearovského itineráře⁶⁰, jež některé místní cestovní kanceláře pro milovníky legend nabízejí. Existují příběhy, které zkrátka dokážou změnit realitu.

Tomáš Kubuš, *Italská Verona: strážkyně Shakespearových milenců* (2014)

Otázky a úkoly

- 1 Vyber pravdivé tvrzení:
 - a) Verona je italským turisticky nejnavštěvovanějším městem kvůli příběhu Romea a Julie,
 - b) ve Veroně mohou turisté navštívit tři místa, kde se odehrál příběh skutečného Romea a Julie,
 - c) balkon, hrobku i baziliku z příběhu Romea a Julie vybuďovali ve Veroně kvůli turistům,
 - d) balkon byl vybudován před sto lety jako součást více než sedm set let starého paláce.

Hledání souvislostí

- Jmenuj alespoň jedno místo v České republice, kde se turisté pro štěstí dotýkají části nějaké sochy.

- 49 paž – paže
- 50 strmá – prudce stoupající
- 51 pokrevenci – příbuzní
- 52 pokrevní – příbuzní
- 53 končíř – bodná zbraň (pro šerm)
- 54 Capello (čti kapelo)
- 55 sarkofág – schrána k uložení mrtvého
- 56 kapucínský – kapucíni jsou františkánským řádem, jsou pojmenováni podle kapuce, která je součástí jejich řeholního oděvu
- 57 Giulietta – Julie (čti džulietta)
- 58 Maggiore – větší (čti madžor)
- 59 sakrální – posvátné
- 60 itinerář – plán cesty

Ozvěny realismu

Rozhoduje se o Vaškově budoucnosti

Vašek Karas je malý chlapec, který po smrti maminky odjede společně s otcem, zedníkem, do ciziny za prací. Pro Karase staršího však už není v zednické profesi práce, Vašek se najednou ocitá s otcem u cirkusu. V ukázce uvažuje Vaškův otec o budoucnosti svého syna.

„Vy jste, chlapci, všichni moc hodní,“ odpovídal Karas v rozpacích, „a já vám do smrti nezapomenu, jak mě tuhle Kerholec vytáhl z bryndy¹ a jak vy druzí jste mě i Vaška tady přijali. Při tom při všem o mne dohromady nejde. Já už jsem si to v hlavě srovnal, že jsem místo u Milnerovy party u Kerholcovy. Ouplně² jedno mi to taky není, to zas vám nebudu hrát žádnou komedii. To z vás žádnéj neví, jak je to radost, vzít pěknou zvonivou cihlu do ruky, povážít si ji a posadit ji pěkně mezi druhé a koukat, jak z toho roste jiným lidem bydlení. Karlík Kerholec mi vyložil, jak je to fortelná³ a hezká-věc, vytáhnout v pár minutách celý stan do výše, aby za dvě hodiny už v něm mohlo být představení, a pak to zas za pár minut rozebrat. To já tedy uznávám a těším se na to, ale vodpusťte, že mi řemeslo zůstane řemeslo a že vždycky budu s lítostí koukat na zedníky, když zdí dům a dělají takovou bytelnou práci natrvalo.“

„Hele,“ řekl Vosátka, „vévoda z Malty se vyvyšuje nad pány de Maringottes.“

„Kuš, seržáne,“ zakročil Kerholec, „a ty, Anton, mluv. Tady musí být všechno jasný.“

„Povídám jen,“ načal znovu Karas, „že o mne nejde. Ale o co jde, je tuhle Vašíček. U něho to znamená teprve celej život, že ano. A to je na mne zatracená odpovědnost, esli mám, esli můžu, esli smím z něho udělat komedianta. Dyk to dítě nepatří jenom mně, dyk je taky Márinčino, a z tý stránky je to jedno, jestli je rodička mrtvá, nárok na dítě má a ten nárok jde skrze mé vědomí. My jsme, pravda, nikdy nemluvili o tom, co z toho bude. Co by taky mohlo být: zedník jako táta. Dyby šlo o cokoli jinýho, ale jak já mám přijít jednou do vesnice a říct sousedům: Vodpuste, lidi, ale já se dal k cirkusu a z Vašíčka jsem udělal komedianta. To je na mne moc těžký rozhodování, to já nemůžu, vodpuste, přátelé, to já opravdu jen tak nemůžu. Dyby to byla nějaká živnost, nějaký řemeslo...“

„Milí přátelé,“ ujal se důrazně slova Bureš, aby zarazil nějakou štiplavou poznámku Vosátkovu, „dovolte mi, abych vaším jménem projevil našemu drahému krajanu plné uznání za to, že s takovou vážností pojímá své povinnosti otcovské. Básník praví: Blah, kdo pěstoval své vlasti jednu růži, jeden štěp. Ale, drahý Šumavane, nesmíš zapomenout, že co tě nejvíce trápí, jsou vlastně předsudky, pošetilé předsudky lidské společnosti proti těm, kteří vědomě se vytrhli z jejího lživého prostředí. Dovoláváš se rodné vsi a sousedů v ní. Ale tvá horská vesnice uživí jen hrstku svých rodáků a ostatní musí za chlebem do ciziny. Pokud mohou, vydělávají si jej svým řemeslem. Řemeslo má zlaté dno, ale někdy je to dno jen ze zlatých drátků jako řešeto a moc blaha ti neuchová. Co děláš potom, ctěný vlastenče? Všecko, co jen dovedeš, a řemeslo pověšíš na hřebíček. I na trubku troubíš, aby ses uživil, a to už, pane, není žádné řemeslo, to už je frajkumšt⁴ zrovna tak jako umění, kterému se má vyučít

Eduard Bass (1888–1946) – spisovatel, novinář, zpěvák, herec (kabariér, působil v kabaretu Červená sedma). Pracoval také v redakci *Lidových novin*, společně s Karlem Čapkem. Bass se literárně proslavil knížkou pro děti *Klapzubova jedenáctka* (1922). Je to sportovní pohádka o fotbalovém mužstvu, které tvoří jedenáct bratří.

Eduard Bass

Cirkus Humberto (1941) je román z prostředí cirkusu a varieté, zobrazuje osudy lidí celoživotně spjatých s cirkusovým prostředím a manéží.

Fotografie z televizního seriálu (1988)

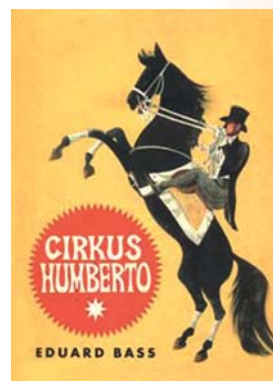
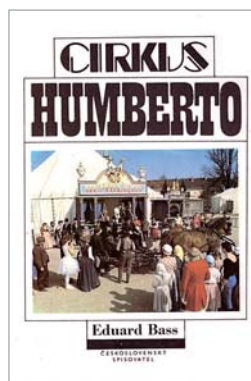
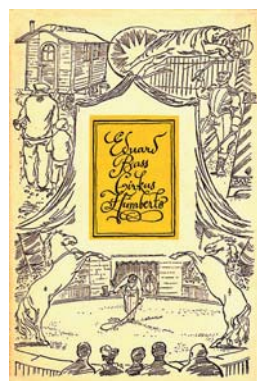
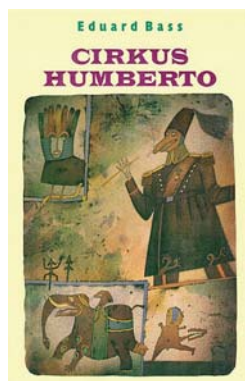
Fotografie ze
soudobého
cirkusového prostředí

Vašíček. Uvaž, příteli drahý, že ti nedoporučujeme, aby se z Vaška stal tulák a dareba, my ti naopak radíme, abys ho dal řádně vyučit až do mistrovství, protože pak to právě nebude žádný fušer⁵ nebo darmošlap. A kdybys měl z toho všeho špatné zkušenosti, vždycky ještě může vypřáhnout a jít za tvou zedničinou. Čas tu neztratí. Číst, psát a počítat ho tu naučím a ostatního tu pochytí víc než v kterékoli škole.“

Eduard Bass, *Cirkus Humberto* (1941)

Otázky a úkoly

- 1 V ukázce se píše, že Kerholec Karase vytáhl z bryndy. Co to znamená? Najdi vhodnou náhradu tohoto spojení a doplň ji do textu, jak se změní vyznění textu?
- 2 V ukázce se píše: „Hele,“ řekl Vosátka, „vévoda z Malty se vyvyšuje nad pány de Maringottes.“ Jak rozumíš označením vévoda z Malty a páni de Maringottes?
- 3 Co Karase staršího trápí? Co zvažuje?
- 4 Jaká je mu poskytnuta rada? Kdo mu ji dává?
- 5 Najdi v ukázce ustálená slovní spojení a rčení.
- 6 Co znamená věta z úryvku: Blah, kdo pěstoval své vlasti jednu růži, jeden štěp? Jak podle tebe souvisí s ukázkou?
- 7 Jak na tebe působí projev Karasův a jak Burešův?

- 1 vytáhl z bryndy – pomohl v nesnázi
- 2 úplně – úplně
- 3 fortelná – pořádná
- 4 frajkumšt – volné umění
- 5 fušer – břídil

